

Gerard van Olst, archeoloog te Ressen

Paul Oostervink
Werkgroep archeologie

CV

Op 27 februari 1877 werd Gerardus Johannes van Olst te Ressen, gemeente Bemmelen, geboren als enig kind uit het huwelijk van Jan Otto van Olst (1849-1918) en Maria Johanna Cornelia Zanders (1847-1930).

Gerard van Olst in 1881. Tekst keerzijde: Wilhelm Jvens, Photographie, Houtstraat 50, Nijmegen (Collectie mevrouw M.J.C.A. Breunissen-van Olst)

Nadat Gerard de hervormde lagere school in Bemmelen had doorlopen, kon hij meteen aan de slag in het fruitbedrijf van zijn vader. Gerard van Olst heeft gedurende zijn leven gewoond op het adres C47 (Ressen - Huize Stadwijk). De naam "Stadwijk" is in 1830 ontstaan toen Jonkheer Van Spengelaar de grond met de oude pastorie kocht. Omdat hij uit de "stad" Nijmegen de "wijk" nam naar Ressen, plaatste hij de naam "Stadwijk" op zijn woning. In 1845 werd de grond met woning gekocht door de grootvader van Van Olst, de heer G. Zanders, die in 1846 vanuit Merm naar Ressen trok.

Huize Stadwijk met watertoren – 1925. De toren met haar kantelen, die lijken op een Middeleeuwse burcht, werd in 1918 gebouwd. Deze toren was echter bedoeld als waterreservoir voor 5000 liter water. Een privé-watertoren dus.

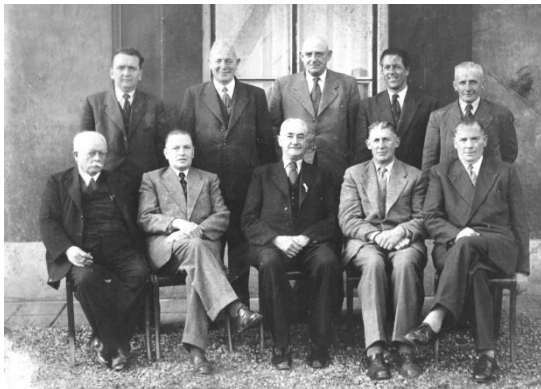
Tekst keerzijde foto: Copyright Louis Drent, Fotografie, Steenstraat 56, Arnhem. telf. 21985. Lid N.V.F. (Collectie mevrouw M.J.C.A. Breunissen-van Olst)

Trouwfoto – 1932 (Collectie mevrouw M.J.C.A. Breunissen-van Olst)

Op 55-jarige leeftijd treedt Gerard van Olst op 28 april 1932 in Amsterdam in het huwelijk met de 38-jarige Geurtje Timmer (1894-1974), die bij de familie van Olst als hulp in huishouding werkzaam was. Uit dit huwelijk zijn twee kinderen geboren:

- 1- Maria Johanna Cornelia Aartje (Marietje), geboren op 24 oktober 1933 te Bemmelen. Gehuwd met C.M. Breunissen.
- 2- Hermanus Jan Otto, geboren op 23 juli 1936 te Bemmelen.

*Veilingbestuur E.K.V. Ressen – 1933
(Collectie mevrouw M.J.C.A. Breunissen-van Olst)*

*Jachtgroep Van Olst – 1930
(Collectie mevrouw M.J.C.A. Breunissen-van Olst)*

Gerard van Olst was fruitteler van beroep en in financieel en bestuurlijk opzicht nauw betrokken bij het verplaatsen van de Elster veiling naar Ressen in 1933. Naast zijn grote passie voor de archeologie was Van Olst tevens een fervent jager. Geregeld ging hij samen met streekgenoten op jacht naar hazen en konijnen. Ook Jan Lamers, de koster, werd dan uitgenodigd. Hij mocht mee als drijver. De jachtpartij eindigde altijd met een groot feest, waarbij de koster na afloop weleens in benevelde toestand in een hooiberg zijn roes uitsliep.

Felicitaties voor de 80-jarige Van Olst (geflankeerd door zijn vrouw) van burgemeester W. van Elk op 14 januari 1957 ten Huize Stadwijk .
(Collectie mevrouw M.J.C.A. Breunissen-van Olst)

Grafsteen Van Olst

Verlof tot het begraven van een lijk		
gemeente <i>Bemmel</i>	datum van afgifte <i>18 augustus 1958</i>	
De ambtenaar van de burgerlijke stand in voornoemde gemeente verleent verlof tot het begraven van het lijk van		
overledene <i>van Olst, Gerardus Johannes</i>		
datum van overlijden <i>14 aug 1958</i>	uur van overlijden <i>11.20</i>	leeftijd <i>81 jaar</i>
begraafplaats <i>Nid. Herv. begraafplaats te Ressen</i>		
daar van begraving <i>beisdoeg</i>	datum <i>14 aug 1958</i>	uur <i>14.45</i>
De ambtenaar voornoemd. <i>[Handwritten Signature]</i>		

Verlof tot het begraven van een lijk

Als op 14 augustus 1958 Gerard van Olst op 81-jarige leeftijd overlijdt, wordt hij begraven in het familiegraf op de begraafplaats van de hervormde kerk van Ressen-Doornik. In het kerkregister bevindt zich het document "Verlof tot het begraven van een lijk" dat op 18 augustus 1958 afgegeven is door de gemeente Bemmel. Hieruit blijkt dat Van Olst op 19 augustus 1958 aldaar is begraven onder grafnummer 27.¹ Als epitaaf (grafschrift) zouden de volgende woorden kunnen worden toegevoegd: "Opgedragen aan de Heer G.J. van Olst, van de Kerkenhof te Ressen, om zijn levenslange actieve belangstelling voor ons Overbetuws historisch erfgoed"

Archeologische voorgeschiedenis

G.J. van Olst (1877-1958)
(Collectie mevrouw M.J.C.A. Breunissen-van Olst)

Medusa kop²

Het is het jaar 1891 als de dan veertienjarige Gerard van Olst al zo geboeid is door vreemdsoortige voorwerpen, dat hij besluit tot een "grondig onderzoek" van de Kerkenhof. In de 34 volgende jaren heeft hij vooral in de winter de grond van de hele Ressenense Kerkenhof omgezet. Zijn eerste vondst bestond uit een kogelurn. Kort daarna vond hij een prachtige uit brons gegoten middenstuk van een harnas. Deze umbo, voorstellende een Medusa kop (nr.1)³, was nog geheel gaaf. De Hervormde Kerk Ressen-Doornik had de bijna 4 ha grond aan Van Olst in erfpacht uitgegeven. En op de woerd de Kerkenhof⁴ heeft hij vondsten gedaan van historische betekenis. Deze bracht hij onder in zijn particuliere museum, vlak naast zijn boerderij.⁵

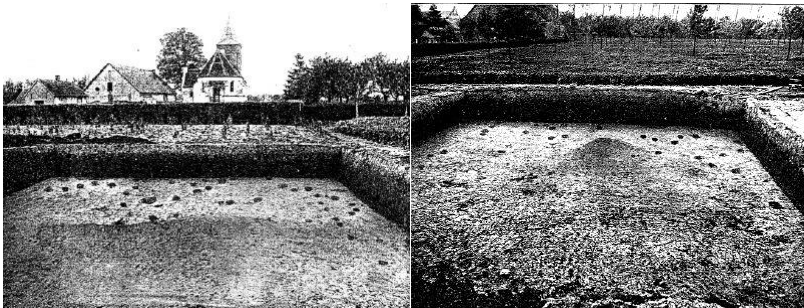
Gerard van Olst voor zijn particulier museum – 1955

Tekst keerzijde foto: Copyright Louis Drent, Fotografie, Steenstraat 56, Arnhem. telf. 21985. Lid N.V.F. (Collectie mevrouw M.J.C.A. Breunissen-van Olst)

Veel vondsten dateren uit de Germaanse en Romeinse tijd. Maar er werden ook voorwerpen uit de Angelsaksische en Karolingische periode opgegraven.

Van Germaanse oorsprong was onder meer een grote verzameling scheurstenen, spinsteentjes en steentjes voor visnetverzwaren. Uit de Bataafse tijd werd een groot aantal scherp gesneden pijl- en speerpunten gevonden. En uit de Romeinse tijd dakpannen en tufstenen op een wijze, die doet vermoeden, dat er Romeinse woningen hebben gestaan. Tevens een belangrijk aantal munten, die voor het merendeel uit brons zijn vervaardigd en waarvan de vroegste uit de tijd van Nero dateert, t.w. 54-68 n. Chr. als ook een gouden Byzantijnse munt.

In latere jaren heeft Van Olst nauw samengewerkt met de twee onderzoekers, dr. M.A. Evelein en prof. dr. A.E. van Giffen. Dit wetenschappelijk onderzoek (1927-1928) sloot geheel en al aan bij de bevindingen van Van Olst.

*Opgravingen in 1927-1928 op de Kerkenhof
Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, Rijksmuseum G.M. Kam te Nijmegen. Verslag van den directeur over het jaar 1927 ('s-Gravenhage 1928)*

Dr. M.A. Evelein
Foto: Dr. .A. Evelein (1879-1959)
<http://www.samh.nl/beeldbank/fotocollectie/7891169/>

Prof. Dr. A.E. van Giffen

Dr. W.C. Braat (1903-2000)
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden

Al in de zomer van 1930 had Gerard van Olst het Rijksmuseum van Oudheden (RMO) te Leiden gewezen op het terrein gelegen op de woerd te Ressen, waar hij inmiddels een groot aantal scherven had gevonden en een Bataafse nederzetting vermoedde.

Bij een bezoek ter plaatse door dr. W.C. Braat (conservator van het RMO) bleek dat het mogelijk was om een Bataafse woerd in zijn geheel te onderzoeken net zoals destijds op de Hoogen Hof te Zetten. Meestal zijn juist de beste stukken land waaruit de woerden bestaan, verkaveld en geheel of gedeeltelijk als boomgaard in cultuur gebracht. In Ressen bleek het gedeelte van de woerd, waarop de sporen van bewoning waren aangetroffen uit bouwland te bestaan. De heren Mulder, eigenaren van het grootste gedeelte van het terrein, verleenden aan het RMO toestemming om ter plaatse onderzoekingen te verrichten. De eerste proefgraving vond plaats in het najaar van 1930 en leverde al belangrijke gegevens op. Met de heer A. Zanders -eigenaar van het aangrenzend perceel waarover de Bataafse nederzetting zich uitstrekt- werd een afspraak gemaakt voor de voortzetting van het onderzoek in het volgende jaar.

Pas 11 jaar later - in 1941 - werd verder archeologisch onderzoek gedaan.

In het najaar zette Braat de in 1930 begonnen opgravingen voort. In 1942 kon het onderzoek wederom niet doorgaan door onverwachte bepalingen van de Duitse bezetters vanwege de beteling van de beide percelen.

Na de oogst in 1942 werd eindelijk begonnen met het onderzoek op de percelen van de eigenaren Mulder en eigenaar Zanders. Net als in 1941 werd een groot oppervlak blootgelegd, waarin zich ontelbare paalgaatjes aftekenden: de grondsporen van Bataafse huizen uit de eerste eeuwen van onze jaartelling. Ook werden een paar waterputten gevonden. Waarschijnlijk zullen er aldus Braat nog twee of drie onderzoekingen nodig zijn alvorens een enigszins volledig beeld van dit Bataafse dorpje zal zijn verkregen.

In 1943 werd onder leiding van Braat een opgraving verricht op de woerd De Heuvel, een buurtschap ten noorden van Bemmeloort. Daar werden de resten van een Bataafse dorpje aangetroffen van dezelfde aard als te Zetten en de woerd te Ressen. De resultaten van dit onderzoek, waartoe de firma Rateringh Arntz uit Bemmeloort haar welwillende toestemming had verleend, zouden uiteindelijk gepubliceerd worden in aansluiting op die van de opgraving te Ressen.

De meeste vondsten gedaan door Braat te Ressen en De Heuvel in 1941 en 1943, zijn in 1948 door het RMO geregistreerd en dragen zodoende een objectnummer beginnende met die jaargangen.

Voor Van Olst was het een ontzettend zware slag om te moeten constateren, dat een belangrijk deel van zijn vondsten en aantekeningen waren gestolen, toen hij en zijn gezin in 1944 waren geëvacueerd. Nu niet door de Duitsers, maar door de bevrijders. De brandkast waarin al deze bijzonder belangwekkende voorwerpen en aantekeningen waren opgeborgen had men met dynamiet opgeblazen. Wat Van Olst echter nog over heeft gehouden aan Germaanse en Romeinse vondsten was met recht zijn trots en hij bewaarde dit in zijn tot privé-museum ingerichte "watertoren".

Archeologische vondsten door Gerard van Olst

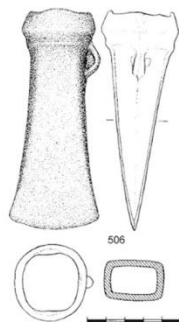

Germaanse en Romeinse vondsten te Ressen uit verzameling v. Olst te Ressen

De volgende archeologische vondst door Van Olst gedaan betreft een kokerbijl van het type "Sompting". Het is een bijl die in het paleolithicum (oude steentijd) van vuursteen werd gemaakt door Neanderthalers. Van dit type kokerbijlen zijn er in Nederland maar erg weinig bekend. Ze worden gedateerd in de Britse late bronstijd (Ewart Park en Llyn Fawr fases), 800 tot 700 v. Chr. De door Van Olst gevonden bijl heeft een zwarte patina, aan de binnenzijde zitten nog resten van leem en grind. De bijl is 12 cm lang en 4,8 cm breed. De hals is licht biconisch en heeft een rib. Ook heeft het aan de bovenzijde een bronzen lusje, rechthoekig in doorsnede, die niet doorbroken is.

De bronzen bijl, die aan een steel was bevestigd en voor de houtkap werd gebruikt, is in 1958 door het Museum Het Valkhof (MHV) Nijmegen verworven (Inv. No. GAS 1958.9.31).

De heer Louis Swinkels ⁶ van het MHV deelde desgevraagd mee, dat ondanks dat de bijl al in 1958 door het MHV was verworven, deze bijl nooit in het MHV is geweest!

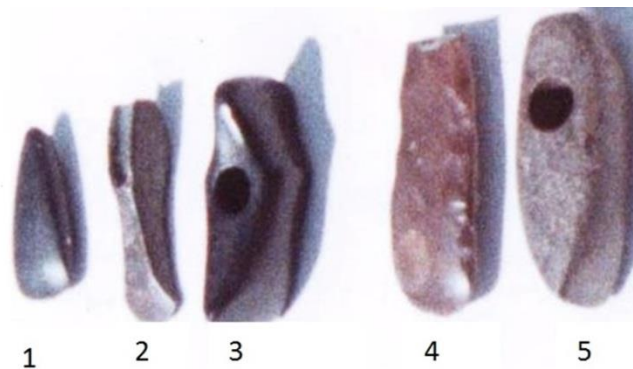

Kokerbijl van het type "Sompting"

Kokerbijl (Museum Het Valkhof, Nijmegen, inventariskaart met foto van kokerbijl met inventarisnummer GAS 1958.9.31)

Huize Stadwijk en de “gevonden” vuistbijlen

Vijf vuistbijlen⁷

Nadat Charles Derksen⁸ zijn verhaal van de “gevonden” vuistbijlen in de Gelderlander van 11 september 1984 had verteld, ontving hij hierop veel reacties. Deze reacties wezen in de richting van Gerard van Olst. De vijf vuistbijlen waren in september 1944 door de Amerikaanse kolonel (toen luitenant) Foy Rice (1921-1985) in Huize Stadwijk gevonden en “ter voorkoming van plundering” door hem in “verzekerde” bewaring (mee-) genomen. Na een zwerftocht van veertig jaar en duizenden kilometers, zoals de Gelderlander het verwoordde, kwam de oorlogsbuit in 1984, door bemiddeling van Charles, terug bij de rechtmatige eigenaresse, mevrouw M.J.C.A. Breunissen-van Olst, dochter van Gerard van Olst.

De barnstenen kralenketting⁹

Op een zondagmorgen in 1939 vond Marietje van Olst met haar vader de eerste barnstenen kralen op de Kerkenhof achter Huize Stadwijk en de kerk. Moeder was ter kerke gegaan. Haar vader reageerde enthousiast en ging in zijn zondagse pak direct met zijn handen graven naar nog meer kralen. Nadat de vondst was schoongemaakt, bleek het te gaan om 42 stuks barnstenen kralen (nr.2).¹⁰

In 1964 wordt de barnstenen kralenketting verkocht aan Wies Wolters -echtgenote van Dr. Jan Wolters- uit Hees bij Nijmegen. En in 1994 keert ook deze archeologische vondst terug in Ressen, bij de vindster Riet Breunissen-van Olst.

Barnstenen kralenketting – 1939
(Collectie mevrouw M.J.C.A. Breunissen-van Olst)

Barnstenen kralenketting -2016

Zowel de ketting uit 1939, als die uit 2016 bevat 42 barnstenen kralen, geregen aan een touw. Het enige optische verschil is dat in de foto van 2016 tussen de stenen een knoop is gelegd.

De verkoop van de archeologische collectie

De collectie van Gerard van Olst is in 1957 en 1958 in twee delen aangekocht door de Gelderse Archaeologische Stichting (GAS). Het eerste deel (1957) betrof de vondsten van Ressen-Kerkenhof, het tweede deel (1958) diverse vondsten uit Gelderland.

De bronzen kokerbijl met inventarisnummer GAS. 1958.9.31 behoorde tot de tweede groep, maar in de inventaris van de collectie wordt helaas geen herkomst van de bijl vermeld.

Ten tijde van de aankoop van de collectie Van Olst werd de verzameling van de GAS beheerd door het Gemeentemuseum Arnhem, maar deze is later, in 1995, vanuit Arnhem overgebracht naar het Provinciaal Museum G.M. Kam. De bijl was door het Arnhemse museum al eerder in langdurig bruikleen gegeven aan het Historisch Museum in Ede. De bijl bevond zich daar nog in 1996, toen het Museum Kam alle uitstaande bruiklenen uit de GAS-collectie bij de bruikleenemers heeft gecontroleerd. Butler en Steegstra hebben de bijl in Ede ook nog kunnen tekenen voor hun publicatie. In 2003 heeft het Historisch Museum Ede de bijl bij het Museum Het Valkhof als vermist gemeld en deze is sindsdien helaas niet meer teruggevonden. De bijl is met andere woorden nooit in het Museum Kam of (zijn opvolger) Museum Het Valkhof geweest. Zij hebben er geen andere foto van kunnen maken en moesten het blijven doen met een kleine zwart-wit foto geplakt op de desbetreffende inventariskaart. En ook zijn circa 50 stuks boeken op het gebied van de archeologie in die tijd verkocht aan een antiquariaat in de Bakkerstraat te Arnhem.

Toen in 1970 de kleinkinderen, Gerard, Annemarieke en Trudy Breunissen, naar het Gemeentemuseum Arnhem gingen om de archeologische vondsten te bewonderen, ontdekten zij dat geen enkele vondst was tentoongesteld. Alles lag in depot! Dit was een grote teleurstelling voor hen, zij hadden gehoopt iets van de vondsten van hun opa te kunnen zien en bewonderen.

Collectiepresentatie

Gelukkig hoeft dit artikel niet in mineur te eindigen. De collectie van de GAS, met daarin de voormalige collectie Van Olst, bevindt in het MHV, zij het grotendeels in depot. Wel zijn diverse stukken uitgeleend aan andere musea in Gelderland. Tot voor kort stelde het MHV een aantal vondsten van Ressen-Kerkenhof uit de collectie Van Olst tentoon.

Verder deelde Swinkels van het MHV mee, dat het museum bezig is met de voorbereidingen van een nieuwe collectiepresentatie en daarvoor is uit de collectie Van Olst een prachtige bronzen lanspunt uit de Bronstijd geselecteerd. Deze lanspunt is eertijds gevonden in de Waal bij de Sprokkelenburg.

*Bronzen lanspunt uit collectie Van Olst
(Museum Het Valkhof, Nijmegen, inventaris nummer GAS. 1958.9.32)*

Een speciaal woord van dank gaat naar Riet Breunissen-van Olst voor het verhaal over haar vader en het beschikbaar stellen van foto's. Dank ook aan Joris Brattinga van het Rijksmuseum van Oudheden, Leiden en Louis Swinkels van het Museum Het Valkhof, Nijmegen voor hun adviezen.

¹ *Kerkregister van de Hervormde kerk van Ressen-Doornik. Met dank aan de heer Nico van Olst*

² *Louis Swinkels, Blerick ... zeker geen onbeschreven blad, De schildknop van Blerick, 2015*

Een van de vele versies van de mythe is, dat Medusa de toorn van Athene zou hebben gewekt door in Athena's tempel de liefde met Poseidon te bedrijven. De woedende Athena nam wraak door Medusa's mooie haar in een nest kronkelende slangen te veranderen. Verder zou een ieder die Medusa in het gelaat (open ogen) keek, ter plaatse verstenen.

<http://dagboektitven.blogspot.nl/2015/01/veel-geschrevenweinig-mee-gedaan.html>

³ Nummer verwijzing naar foto: *Germaanse en Romeinse vondsten te Ressen uit verzameling v. Olst te Ressen*

⁴ *In Ressen zijn een viertal Woerden, t.w. de Kerkenhof, Hooge Hof, Oude Hof en de Hooge Woerd, die alle aan de oude postweg Arnhem-Nijmegen liggen, en waarvan alleen de Kerkenhof is blootgelegd (1941-1943)*

⁵ *ANWB, De Kampioen, Belangrijke historische vondsten in de Over Betuwe, dd 31 januari 1942*

⁶ *Louis Swinkels (1953) is conservator archeologie van het Museum Het Valkhof, Nijmegen*

⁷ *Charles Derksen, artikel over de vijf vuistbijlen, 1984*

⁸ *Historische Kring Bommel, Jaargang 24, nr. 3, September 1984, Charles Derksen, Huize Stadwijk en de "gevonden" vuistbijlen, p31-35*

Opmerking: Onderzoek gegevens van A.W. Wouters, amateur archeoloog, Lent. Volgens het RMO gaat het hier om bijlen.

⁹ *Barnsteen -> een fossiele hars die afkomstig is van naaldbomen*

¹⁰ Nummer verwijzing naar foto: *Germaanse en Romeinse vondsten te Ressen uit verzameling v. Olst te Ressen*

¹¹ *Joris Brattinga (1988) MA is assistent-conservator Nederlandse Prehistorie van het Rijksmuseum van Oudheden, Leiden*

Geraadpleegde literatuur

- Dr. J. Wolters, De Gemeente Bemmelen in het land van de Overbetuwe, Geschiedenis van een vijf-dorpen gemeenschap (1954)
- Wijngaarden, W.D. van, Rijksmuseum van Oudheden, Leiden. Verslag van den directeur over het jaar 1941 (pagina 8), 1942 (pagina 6), 1943 (pagina 5). Algemene Landsdrukkerij, 's-Gravenhage
- J.J. Butler en H. Steegstra, Bronze Age metal and amber in the Netherlands (III:2). Catalogue of the socketed axes, Part A, Palaeohistoria 43/44, 2001/2002, p. 262-319.